

Blåfjellenden

Tekst og foto: Kjell Dahle

Under Blåfjell, litt nord-øst for Stavanger Turistforenings hytte øverst i Fidjadalen, ligger en gammel gjeterhytte på grønne fine morenemoer. I dag er disse områdene godt beite for sauen, men på 1800-tallet bodde det folk her.

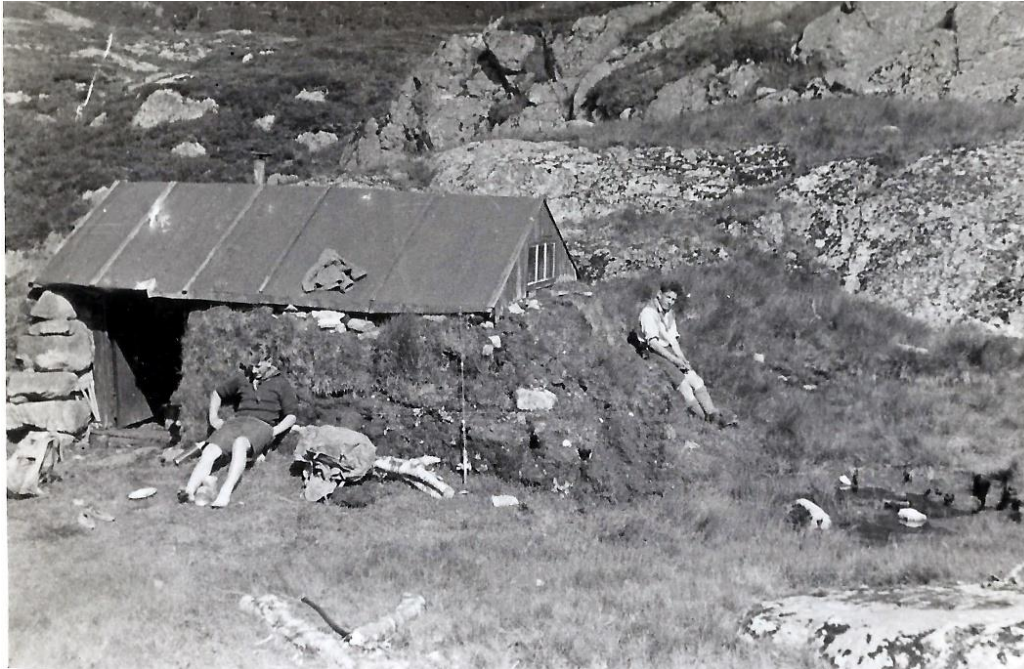
Blåfjellenden var en husmannsplass under gården Fed lenger nede i Fidjadalen. Det har periodevis bodd folk på Blåfjellenden siden 1600-tallet. Gården ligger på 620 m, grensen for å drive jordbruk. Det kunne bare dyrkes poteter her, ikke korn. I enden av Blåstøldalen ligger Blåstølen. Her var det stølsdrift fram til ca 1860, så ble det driftelege.

Fidjadalen.

Osmund Velasson Ljosdal fra Sirdal slo seg ned på Blåfjellenden i 1848. Han hadde arbeidet som dreng på Mån, og giftet seg med Ragnhild Asbjørnsdotter fra Fed. De bosatte seg på Blåfjellenden, bygde seg hus og fjøs. De hadde tre barn: Aslak, Gudmund og Velina. De bodde på Blåfjellenden fram til 1867, da flyttet de ned til Eikeskog. Fidjadalen fikk aldri vei, så det var ikke mulig å bo i dalen. Fed ble fraflyttet i 1867, Mån ble fraflyttet 1910.

Husa stod en tid, men forfalt etter hvert. Det fortelles at en mann og kone av «fantefolket» bodde i husa fram til 1890. En gang mistet sauegjeteren Martin Haga ei ku, og fikk mistanke om at den var havnet her. De oppsøkte plassen, men ble skremt bort av den illsinte kona. En fredløs skal ha bodd inne på Blåstølen.

Blåstølen fotografert av Birger Dahle i 1937. I dag er det bare ruiner å se.

Midt på 1800-tallet var det blitt vanlig å drifte sau fra Jæren opp på fjellet for å utnytte det gode beitet. Fra 1860 ble Blåfjellenden driftelege for sau. En gjeter fulgte flokken fra lege til lege gjennom sommeren.

Nord for Blåfjellenden ligger Nordvatnet. Her var ei driftelege med heller under en stein. En søndag formiddag gikk sauegjeteren Erik Haukali langs vannet. Plutselig så han ei vakker jente i vannkanten. Han gikk bort for å få vite hvem hun var, men hun forsvant. Han gikk tilbake til lega, og der satt hun igjen. Han prøvde på nytt å nå jenta, men hun forsvant. Han skjønnte nå at det var huldra han hadde sett. Lega fikk nå navnet Jomfrulega, og vannet ble Jomfruvatnet.

Jomfruvatnet

I 1894 kjøpte bønder i Øvre Espedal gården Fed med omliggende heier. Hele eiendommen ble gjort om til driftehei. Husa på Blåfjellenden var falt ned.

Blåfjellenden ble nå senter for styregjeting av sau. Rundt århundreskiftet var rovdyrene blitt utryddet. Sauene kunne vandre fritt omkring innenfor et bestemt område, en driftehei, uten at gjeteren måtte gå sammen med flokken. Gjeterne passet på at sauene holdt seg innenfor området, «gå kanten», og sjekket farlige områder der sauene kunne gå seg fast, «i hepte». Gjeteren var i heia hele sommeren, og brukte Blåfjellenden for overnatting.

Torger Martinson Haga (født 1872) begynte som sauegjeter 12 år gammel. Fra 1907 leidde han Fed driftehei. Tidlig i juni samlet han sau som han driftet over Madlandsheia, opp Øvstabødalen til Høgaleitet, og inn til Blåfjellenden. Ei drift kunne ha opptil 2000 sau, og tok som regel ei uke. Haga var 72 år i heia.

Et trivelig innslag i heiene.

Mat og forsyninger for sommeren ble fraktet inn på hest med kløv. Menyen var enkel: grøt, brød, kavring, smør og melk. Gjeterne hadde som regel med seg flere kyr for å få fersk melk. Litt flesk og saltpølse kunne nok forekomme, og kaffi. Melka kunne oppbevares ved å fylle den på flasker, og så grave dem ned i myra, såkalt «myrmelk». Den kunne holde seg i flere år.

Gjeterens klær var laget av vadmél (ull). Han gikk og sov i samme klærne hele sommeren igjennom. Fra gammelt av brukte gjeteren tresko, opp til 5 par på en sommer. Men så ble beksømstøler av lær vanlig, og etter hvert gummistøvler. Han brukte som regel stav.

Rundt 1950 ble det vanlig å frakte sauene til fjells med lastebil, og gjeterlivet tok etter hvert slutt. Bonden kunne bo hjemme, men måtte ta seg turer i heia med jevne mellomrom for å se etter sauene. Gjeterhytta på Blåfjellenden var fremdeles til nytte. Og hver høst må sauegjeteren til fjells for å samle sauene og drive den ned til skilleplassen.

Kilder:

Gjesdal. Gårds og Ættesoge, Frafjordalen og Øvstabødalen. Gudtorm Mikkelsen.
Driftesmalen: gjætarliv på vegtråkk og villfjell. Sgurd Eikeland.
Stavanger Turistforenings Årbok 1979